

Allsherjar- og menntamálanefnd Alþingis

Reykjavík 15. mars 2023

Efni: Umsögn um frumvarp til laga um breytingu á almennum hegningarlögum nr. 19/1940 (hækkun kynferðislegs lágmarksaldurs, 35. mál.)

Vísað er til erindis nefndasviðs Alþingis, dags. 28. febrúar sl. þar sem óskað er eftir umsögn umboðsmanns barna vegna frumvarps um breytingu á almennum hegningarlögum nr. 19/1940 (hækkun kynferðislegs lágmarksaldurs).

Með frumvarpinu eru lagðar til nokkuð umfangsmiklar breytingar á kynferðisbrotakafla almennra hegningarlaga nr. 19/1940. Lagt er til að kynferðislegur lágmarksaldur verði hækkaður úr 15 árum í 18 ár og að ákvæði 200. gr. og 201. gr. varðandi tengsl geranda og þolanda, sem og gáleysisákvæði 204. gr. alm. hgl. falli brott. Með breytingunni yrðu því kynferðismök við öll börn yngri en 18 ára gerð refsiverð og það virt til refsipýngingar ef um er að ræða þau atvik sem fjallað er um í nágildandi 200. og 201. gr. Jafnframt er lagt til að ekki sé þörf á sérstöku ákvæði 3. mgr. 202. gr. um tælingu, heldur verði sú verknaðaraðferð sem þar er lýst einnig virt til refsipýngingar.

Í nágildandi ákvæði 3. mgr. 202. gr. alm. hgl. kemur fram að hver sem með blekkingum, gjöfum eða á annan hátt tælir barn yngra en 18 ára til samræðis eða annarra kynferðismaka skuli sæta fangelsi allt að 4 árum. Frumvarpið gerir ráð fyrir því að svokallað „Rómeó- og Júlíu“ ákvæði í 2. málsl. 1. mgr. 202 haldi gildi sínu en þar segir að lækka megi refsingu eða láta hana niður falla, ef gerandi og þolandi eru á svipuðum aldri og þroskastigi.

Kynferðisbrotakafla almennra hegningarlaga var tekinn til endurskoðunar árið 2007 þar sem meðal annars var sérstaklega stefnt að því að auka réttarvernd barna sem verða fyrir kynferðislegu ofbeldi. Við það tilefni var kynferðislegur lágmarksaldur hækkaður úr 14 árum í 15 ár, þó tekið væri fram að annar staðar á Norðurlöndunum væri þessi aldur hærri. Við breytinguna var vísað til rannsókna og viðhorfs barna og ungmenna sjálfra og þóttu þær rannsóknir leiða í ljós að íslensk börn byrji að jafnaði að stunda kynlíf um 15 ára aldur. Því væri rétt að kynferðislegur lágmarksaldur tæki mið af því, út frá sjónarmiðum um sjálfsákvörðunarrétt barna.

Í frumvarpinu er bent á að skilyrði hins svokallaða tælingarákvæðis í 3. mgr. 202. gr. hafi verið túlkuð mjög þröngt fyrir íslenskum dómstólum, sönnunarbyrgði í slíkum málum hafi reynst þung og að óljóst sé hvað falli undir trúnaðarsamand barns og fullorðins einstaklings.

Umboðsmaður barna tekur undir þau sjónarmið sem fram koma í greinargerð með frumvarpinu um að auka þurfi réttarvernd 15-17 ára barna gagnvart kynferðislegri misnotkun af hálfu

fullorðinna einstaklinga. Samkvæmt lögum nr. 19/2013, um samning Sameinuðu þjóðanna um réttindi barnsins, er Ísland skuldbundið til þess að vernda börn gegn hvers kyns ofbeldi og kynferðislegri misnotkun og tryggja rétt barna til lífs og þroska sbr. 19., 34. og 6. gr. Barnasáttmálans.

Barnaréttarnefnd Sameinuðu þjóðanna hefur fagnað þeim ráðstöfunum sem gerðar hafa verið hér á landi til að berjast gegn ofbeldi gagnvart börnum, t.a.m. með samþykkt landsbundinna aðgerðaráætlana gegn kynferðislegu og kynbundnu ofbeldi og fullgildingu Lanzarote-samningsins og Ístanbúl-samningsins. Hins vegar lýsti nefndin yfir áhyggjum af skorti á tölfræðilegum upplýsingum um kynferðislegt ofbeldi gegn börnum, kynferðislega misnotkun og ofbeldi á netinu og skorti á upplýsingum um rannsóknir og saksókn mála sem varða kynferðislega notkun barna og misnotkun í kynferðislegum tilgangi.¹

Í ljósi þeirrar vitunarvakningar sem orðið hefur síðustu misseri um kynferðislegt og kynbundið ofbeldi verður að telja ljóst að það markmið frumvarpsins, að auka réttarvernd 15-17 ára barna að þessu leyti, eigi rétt á sér, einkum í ljósi þeirra skyldna sem áður nefnd ákvæði Barnasáttmálans fjalla um, auk athugasemda barnaréttarnefndarinnar. Engu að síður telur umboðsmaður barna að sú leið sem lögð er til með frumvarpinu í því skyni að ná framangreindu markmiði, sé varhugaverð. Telur umboðsmaður að slík endurskoðun krefjist ítarlegri undirbúnings og að taka þurfi þá mið að gagnreyndri þekkingu, upplýsingum og rannsóknum sem varpað geti skýrara ljósi á málefnið, og verði þar að taka sérstaklega mið af afstöðu og viðhorfi barna og ungmenna sjálfra til slíkra lagabreytinga. Við gerð þessa frumvarps var ekki haft samráð við börn og er það miður í ljósi þess að viðfangsefni þess snertir málefni barna með beinum hætti. Samkvæmt 12. gr. Barnasáttmálans skulu aðildarríki tryggja börnum sem myndað geta eigin skoðanir rétt til að láta þær frjálsglega í ljós í öllum málum sem þau varða, og skal tekið réttmætt tillit til skoðana þeirra í samræmi við aldur og þroska. Mikilvægur þáttur í að innleiða Barnasáttmálann er að tryggja að hann sé með markvissum og kerfisbundnum hætti hafður að leiðarljósi við alla stefnumótun, lagasetningu og ákvarðanatöku sem varðar börn.

Einnig verður að hafa í huga að börn hafa sjálfsákvörðunarrétt um ýmis mál sem þau varða. Börn verða t.a.m. sjálfstæðir þjónustupegar innan heilbrigðiskerfisins við 16 ára aldur en er þeim einnig í vissum tilfellum veitt sjálfsforræði umfram almenn réttindi barna í lögum. Þá er t.a.m. stúlkum sem eru ólögráða fyrir æsku sakir heimilt að óska eftir þungunarrofi án samþykkis foreldra eða forsjáraðila, sbr. 5. gr. laga um þungunarrof nr. 43/2019. Yrði endurskoðun á kynferðislegum lágmarksaldri því einnig að taka mið af þeim veruleika og öðrum réttindum barna til sjálfsákvörðunar sem birtast víða í íslenskri löggjöf.

Þá telur umboðsmaður einnig að taka þurfi sérstaklega til skoðunar hvaða áhrif slíkar lagabreytingar gætu haft á réttarvitund barna, sem og möguleg áhrif á viðhorf þeirra til eigin kynfrelsis. Ljóst er að aldursbilið 15-18 ára eru mikil mótunarár í lífi unglunga og að talsverður þroskamunur getur verið á börnum á því aldurskeiði. Í því sambandi væri mikilvægt að

¹ Lokaathugasemdir barnaréttarnefndar Sameinuðu þjóðanna um sameinaðar 5. og 6. reglubundnu skýrslur Íslands. Júní 2022.

skilgreina nánar gildissvið hins svokallaða „Rómeó-og Júlíu“ ákvæðis í ljósi þess að svo umfangsmiklar breytingar gætu haft í för með sér réttaróvissu á því sviði.

Með vísan til framangreinds er það mat umboðsmanns barna að ekki sé ráðlegt að hækka kynferðislegan lágmarksaldur líkt og hann er skilgreindur nú í almennum hegningarlögum, án undangenginni nánari skoðun þar sem samráð yrði haft við börn og heildstætt mat lagt á áhrif breytinganna út frá réttindum barna og unglunga.

Virðingarfyllst,

Salvör Nordal, umboðsmaður barna